

seriile
de utor
HUMANITAS

Lucian Boia, născut în București la 1 februarie 1944, este profesor la Facultatea de Istorie a Universității din București. Opera sa, întinsă și variată, cuprinde numeroase titluri apărute în România și în Franța, precum și traduceri în engleză, germană și în alte limbi. Preocupat îndeosebi de istoria ideilor și a imaginarului, s-a remarcat atât prin lucrări teoretice privitoare la istorie (*Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune*) și la imaginar (*Pentru o istorie a imaginarului*), cât și prin investigarea consecvență a unei largi game de mitologii (de la viața extraterestră și sfârșitul lumii până la comunism, naționalism și democrație). A adus, de asemenea, noi interpretări privitoare la istoria Occidentului, a Franței și a Germaniei. În 1997, lucrarea sa *Istorie și mit în conștiința românească* a stârnit senzație și a rămas de atunci un punct de reper în redefinirea istoriei naționale.

Volume publicate la Humanitas:

Istorie și mit în conștiința românească (1997, 2000, 2002, 2006, 2010, 2011)

Jocul cu trecutul. Istoria între adevăr și ficțiune (1998, 2002, 2008)

Două secole de mitologie națională (1999, 2005, 2011)

Mitologia științifică a comunismului (1999, 2005, 2011)

Sfârșitul lumii. O istorie fără sfârșit (1999, 2007)

Pentru o istorie a imaginarului (2000, 2006)

România, țară de frontieră a Europei (2002, 2005, 2007)

Mitul democrației (2003)

Între inger și fiară. Mitul omului diferit din Antichitate până în zilele noastre (2004, 2011)

Jules Verne. Paradoxurile unui mit (2005)

Omul și clima. Teorii, scenarii, psihoze (2005)

Tinerețe fără bătrânețe. Imaginarul longevității din Antichitate până astăzi (2006)

Occidentul. O interpretare istorică (2007)

Napoleon III cel neiubit (2008)

„Germanofili”. *Elita intelectuală românească în anii Primului Război Mondial* (2009, 2010)

Franța, hegemonie sau declin? (2010)

Tragedia Germaniei: 1914–1945 (2010)

Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950 (2011)

Istoriile mele. Eugen Stancu în dialog cu Lucian Boia (2012)

LUCIAN
BOIA

DE CE ESTE
ROMÂNIA
ALTFEL?

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Redactori: Cătălin Strat, Lidia Bodea
Coperta: Angela Rotaru
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Florina Vasiliu, Carmen Petrescu

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

© HUMANITAS, 2012

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BOIA, LUCIAN
De ce este România altfel? / Lucian Boia. – București:
Humanitas, 2012
ISBN 978-973-50-3838-0
94(498)

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România
tel. 021 408 83 50, fax 021 408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0372 743 382, 0723 684 194

Prolog: Să fie un blestem?

ȚĂRILE ȘI NAȚIUNILE sunt diferite. Asemănătoare și diferite. România intră și ea, firește, în acest joc al asemănărilor și deosebirilor. Nu cumva este totuși și mai diferită? Cu alte cuvinte, nu se situează oare mai „excentric“, sub tot felul de aspecte, în raport cu ceea ce ar fi o medie sau o relativă normalitate europeană?

Modul extravagant în care s-a derulat psihodrama politică din vara anului 2012 a lăsat impresia că țara e defectă. Desigur, cei care privesc din afară sunt mai impresionați decât românii, obișnuiți cât de cât cu ei înșiși, dar până și printre români exasperarea crește. Ceva nu merge în România, și nu doar sus, în clasa

6 *De ce este România altfel?*

politică, și nu doar de ieri, de alaltăieri. Să fie un blestem?

Nu, e doar o istorie. Dar poate că înseamnă același lucru.

Întârzierea

TOTUL ÎNCEPE CU O ÎNTÂRZIERE impresionantă. Statele românești – Țara Românească și Moldova – se încheagă abia spre mijlocul secolului al XIV-lea, ultimele, și de departe, de pe cuprinsul Europei. Întârziere politică și instituțională împletită cu o întârziere culturală de aceeași amploare. Până târziu, în secolul al XIV-lea, teritoriul viitoarelor țări române nu produce nici un fel de text, nici un document, toate informațiile care îl privesc – puține – provenind strict din afară: uluitoare absență, exploatată la un moment dat ca argument în favoarea teoriei imigraționiste, potrivit căreia românii ar fi venit *cândva* de *altundeva*, exact când și exact de unde aproape că nici nu mai contează. Chiar dacă

lucrurile nu stau așa, rămâne întrebarea ce au făcut totuși până spre anul 1300. Evul Mediu începe în spațiul românesc atunci când în Occident se apropie de sfârșit. A fost, din pornire, un handicap. La 1300, țaratul bulgăresc avea o istorie de câteva secole și se afirmase în unele perioade ca o „mare putere“ regională, cu ambiții imperiale (de unde și titulatura de țar a cărmuitorilor săi). Și Serbia avea o istorie. Ungaria, să nu mai vorbim: coroana Sfântului Ștefan, cu alte cuvinte Ungaria Mare, exista deja la anul 1000. Polonia, de asemenea, se afirmase ca o putere însemnată. Cehia se număra printre țările componente ale Imperiului German, iar atunci când principatele române abia apăreau pe harta Europei, regele ei Carol I devenea împărat al Sfântului Imperiu (sub numele de Carol IV), și fonda la Praga o universitate (cu o jumătate de mileniu înaintea universităților românești). Venite târziu, principatele române sunt și rămân țări mici, inevitabil dependente de puterile mai mari (domnitorii români puteau să-i bată din când în când pe regii Ungariei sau ai Poloniei, rămânneau însă vasalii acestora, nedepășind condiția de „principi“, și n-ar fi visat nici un moment să-și spună regi). Populație rară, structură socio-economică puțin evoluată, cu o pondere a populației rurale printre cele mai ridicate din Europa (și așa a rămas până astăzi). Întârzierile se depăș-

șesc uneori. Dar, în genere, ierarhiile nu se răstoarnă atât de ușor. Când ești la urmă, ai „șanse“ mari să rămâi tot acolo.

Situarea la *marginē* a teritoriului care alcătuiește astăzi România este o trăsătură care explică multe, și poate fi urmărită secole de-a rândul. Pentru grecii antici, ca și pentru romani, lumea civilizată se sfârșea, mergând spre nord, la Dunăre. Nu avem nici un fel de documente scrise din Dacia anterioară stăpânirii romane, după cum nu avem nici din Dacia părăsită de romani după ceva mai mult de un secol și jumătate. De altfel, pentru romani, Dunărea forma în Europa Centrală și Răsăriteană frontiera care separa Imperiul de lumea „barbară“. A.D. Xenopol nu ezita să afirme că anexarea teritoriului dacic ar fi fost o „greșeală“ a împăratului Traian. L-a contrazis, patriotic, C.C. Giurescu: poporul român nu putea fi consecința unei greșeli! Greșeală sau nu, atașarea Daciei (de fapt, doar a unei jumătăți din spațiul locuit de geți și de daci) nu a durat prea mult, iar actualul teritoriu românesc a rămas – cum îi era destinul – tot „afară“. La o margine a Imperiului bizantin, succesor al Imperiului roman. Iar atunci când Occidentul se așază în avangarda mersului istoriei, țările române – se putea altfel? – se află tot la margine. Dar tot la margine sunt, privind dinspre extremitatea cealaltă a continentului, și în raport cu

marile ansambluri geopolitice est-europene: Imperiul otoman și, mai târziu, Imperiul rus. Este, într-un fel, o zonă „vagă“ a Europei, având, indiferent de unde am privi, o condiție de frontieră. Aici se întâlnesc la un moment dat cele trei mari imperii: Imperiul otoman, Imperiul habsburgic, Imperiul rus. Între ele, principatele române: diminuate, devastate, ocupate periodic, rămân în ființă, singurele țări mici care supraviețuiesc în această parte a Europei.

Condiția aceasta de *frontieră* a avut o dublă consecință, cu totul contradictorie. O accentuată închidere și o tot atât de accentuată deschidere. Relativa izolare a unui spațiu aflat în afara regiunilor bine conturate ale Europei, departe de centrele de „iradiere“ politică, economică și culturală, dar și „penetrabilitatea“ unui teritoriu aflat în drumul tuturor („în calea răutăților“, cum spunea cronicarul) și prea puțin structurat. Rezultatul a fost, pe de o parte, o civilizație – îndeosebi rurală – conservatoare și persistentă, dar și receptivitatea, cel puțin a unei elite, în fața unei diversități de influențe externe. Acceptare și respingere, respingere și acceptare, într-un joc fără sfârșit. Dacă o asemenea combinație – cu semne perfect opuse – este greu de înțeles, cu atât mai rău; nu vom pretinde că România ar fi ușor de descifrat.

Partea de deschidere – de totală deschidere – se verifică și prin amestecul atât de caracteristic sintezei etnolingvistice românești, departe de mitologia curentă a originilor, axată pe criteriul purității (romane, dacice sau daco-romane). Rezultatul e până la urmă relativ omogen, dar elementele care s-au combinat pe parcursul istoriei pentru a-l crea pe „român“ sunt de o nespusă diversitate. „Geto-dacii“, denumire unificatoare construită artificial de istoricii moderni, erau departe de a constitui o masă omogenă; coloniștii romani au venit de pretutindeni (*ex toto orbe romano*, cum spune istoricul Eutropius); apoi, timp de o mie de ani, au trecut pe aici o mulțime de popoare, amestecându-se mai mult sau mai puțin cu populația autohtonă. E greu de spus cât „sânge roman“ au românii, dar că au mai mult sânge slav decât roman este de domeniul evidenței (de fapt, „sânge roman“ nu au practic deloc; în Dacia nu s-au instalat coloniști de la Roma, ci „provinciali“, romanizați în bună măsură, dar nu romani la origine. Până și Traian, împăratul cuceritor, era spaniol, primul „provincial“ ajuns în fruntea Imperiului). Așezarea străinilor printre români n-a încetat nici după întemeierea țărilor românești, fără a mai vorbi de Transilvania, care, integrată în regatul ungar, a ajuns să aibă o structură fundamental „trietnică“ (români, maghiari, germani).

Limba română ilustrează cât se poate de convingător proporțiile considerabile ale amestecului. Este, evident, o limbă romanică: totuși, cea mai puțin latină dintre limbile latine. Coloratura germanică a limbilor latine occidentale se limitează la nu prea multe cuvinte. În schimb, româna are o puternică încărcătură slavă: o mulțime de cuvinte, adesea esențiale (în ciuda faptului că, odată cu „relatinizarea“ declanșată în secolul al XIX-lea, nu puține au fost practic eliminate sau marginalizate). Pe locul următor se situează cuvintele de origine turcă, unele provenind probabil de la cumani (inclusiv atât de „românescul“ *cioban*), altele, ca rezultat lingvistic al multiplelor raporturi politice, economice și culturale întreținute cu Imperiul otoman; și fondul turcesc a fost drastic redus în urma modernizării din secolul al XIX-lea; cuprinde însă, de pildă în gastronomie, destule vorbe la care românii n-au avut cum să renunțe (inclusiv *sarmaua*, cea mai națională specialitate culinară). Se adaugă cuvinte grecești, ungurești (*neam*, pronunțat frecvent în spirit autohtonist, e din sursă maghiară) și de diverse alte origini.

Mai târziu, „relatinizarea“ s-a făcut tot cu material stăin: au intrat în română un număr imens de noi cuvinte, marea majoritate preluate din franceză.

Cuprins

Prolog: Să fie un blestem?	5
Întârzierea	7
Spre Occident.	
Contribuția străinilor	18
Complexul de inferioritate	31
Formele fără fond	38
România Mare. Stat național unitar? Economie performantă? Democrație împlinită?	43
O epocă de aur?	54
Cum rămâne însă cu onoarea?	58
Un echivoc românesc: a fost sau nu Holocaust? ...	61
Convertirea la comunism	63
Ceașescu: comunismul dinastic	74
Ieșirea din comunism: strategia minciunii	82
Confuzia valorilor.	
Mahalaua românească	90
Brandul de țară: o frunză verde.	
Mai sunt românii o națiune?	97

126 *De ce este România altfel?*

Apatia la români	102
Comedia politicii	106
„Ca românul imparțial“.	
Dar cine joacă corect în România?	113
Epilog: În voia istoriei	121
Notă bibliografică	123